

ВПЛИВ ПРАВИЛ ПРО ДИСЦИПЛІНАРНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СУДДІВ НА ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА

Значний пакет змін до Цивільного процесуального кодексу України було включено до розділу XII «Прикінцеві положення» Закону України «Про судоустрій і статус суддів» від 7 липня 2010 р. [1]. Зміни до змістовних норм процесуального законодавства таким чином було пов'язано та поєднано у часі з докорінними змінами правил, які регулюють статус суддів, на яких покладено виконня саме цих процесуальних норм. Таке поєднання вказує на зростаючий зв'язок між положеннями процесуального законодавства як такого та положеннями більш широко спектра норм, які регулюють професійну діяльність суддів в рамках цивільного процесу.

Актуальність наукового дослідження полягає саме у правильному розумінні та застосуванні процесуальних норм, які потребують більшої теоретичної уваги до положень законодавства про статус суддів.

Нове законодавство про статус суддів визначає перелік пріоритетних процесуальних норм та інститутів. Ця пріоритетність визначається шляхом прямого включення до норм про дисциплінарну відповідальність суддів конкретного переліку тих порушень процесуального законодавства, які можуть призводити до дисциплінарної відповідальності судді.

Стаття 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що суддю може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності у порядку дисциплінарного провадження, зокрема, з таких підстав:

1) істотні порушення норм процесуального права при здійсненні правосуддя, пов'язані, зокрема, з відмовою у доступі особи до правосуддя з підстав, не передбачених законом, порушення вимог щодо розподілу та реєстрації справ у суді, правил підсудності чи підвідомчості, необгрунтоване вжиття заходів забезпечення позову;

2) невжиття суддею заходів щодо розгляду заяви, скарги чи справи протягом строку, встановленого законом.

Вказані положення є цікавими як з точки зору тих положень процесуального закону, важливість яких вони підкреслюють, так і з точки зору положень закону, про які в них не згадується. Таким шляхом згадки та замовчування Закон «Про судоустрій і статус суддів» фактично вибудовує ієрархію норм процесуального закону, вказує суддям та учасникам процесу, які процесуальні норми є ключовими для належного виконання обов'язків судді.

Ці положення очевидним чином стосуються питань виконання суддею положень процесуального законодавства. Їх варто порівняти із методом регулювання, який використовувало попереднє законодавство про статус суддів.

Закон України «Про статус суддів» від 15 грудня 1992 р. [2] у ст. 31 визначав підстави дисциплінарної відповідальності суддів, лаконічно вказуючи на

те, що дисциплінарним проступком є «порушення законодавства при розгляді справ», вимог щодо несумісності, а також сформульованих у ст. 6 обов'язків судді, які також було сформульовано загальним чином (додержуватися законодавства при розгляді справ, забезпечувати об'єктивний розгляд справ, дотримуватися вимог щодо збереження державної та іншої таємниці, дисципліни та розпорядку роботи суду).

Інакше кажучи, попередньо чинне законодавство не визначало конкретні положення процесуального закону, порушення яких могло б призводити застосування заходів дисциплінарної відповідальності. До того ж, Закон України «Про статус суддів» 1992 р., подібно до нового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» 2010 р., передбачав, що скасування судових рішень не тягне за собою дисциплінарної відповідальності, крім випадків, коли порушення було наслідком умисного порушення закону чи неналежного ставлення до службових обов'язків.

В таких умовах було надзвичайно важко провести чітку відмінність між простою процесуальною помилкою та порушенням, яке б могло слугувати підставою для дисциплінарної відповідальності. Нині чинне законодавство значно спрощує цей процес, вказуючи на конкретні процесуальні норми, порушення яких може призводити до дисциплінарної відповідальності.

Враховуючи цей факт, варто очікувати, що нові правила дисциплінарної відповідальності матимуть вплив на процесуальні рішення у багатьох справах. Вони створюють систему пріоритетів та стимулів для суддів, які не може бути не враховано при прийнятті судьями рішень у конкретних справах.

Можливі вплив цих змін на цивільний процес як такий та на розвиток інститутів цивільного процесу можна проілюструвати на прикладі заходів забезпечення позову.

Стаття 83 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» передбачає, що причиною притягнення судді до дисциплінарної відповідальності може бути «необґрунтоване вжиття заходів забезпечення позову». В той же час необґрунтована бездіяльність суду та *невжиття* заходів забезпечення позову не названо в якості підстави для дисциплінарної відповідальності судді. Звичайно, невиконання заходів забезпечення позову може нести в собі ознаки інших дисциплінарних порушень, зокрема порушення вимог щодо неупередженого розгляду справи (п. 3 ч. 1 ст. 83 Закону). В той же час очевидним є різне ставлення законодавця до необґрунтованого вжиття заходів забезпечення позову, з одного боку, і необґрунтованого невиконання таких заходів. В той час як перше прямо названо в якості підстави дисциплінарної відповідальності, друге не згадано взагалі.

Мотиви, якими законодавець керувався при такому вирішенні питання, не є цілком зрозумілими. Одним з можливих пояснень є те, що виконання заходів до забезпечення позову може визначати результати розгляду справи до того, як сторони мали можливість повною мірою представити свої аргументи суду і до того, як суд мав можливість повною мірою вивчити правові та фактичні обставини справи. Неправомірне виконання заходів забезпечення позову до розгляду

справи може призвести фактично до вирішення справи без її розгляду. Наприклад, в ході розгляду корпоративних спорів, коли такі спори належали до відання загальних судів, суди часто неправомірно вживали такі заходи забезпечення позову як заборона проведення загальних зборів учасників господарських товариств, фактично вирішуючи ще до розгляду справи, що проведення зборів було б неправомірним.

Така масова практика неправомірних заходів забезпечення позовів призвела до втручання Верховного Суду України. Як зазначив Пленум Верховного Суду України у п. 5 постанови від 22 грудня 2006 р. № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову» [3], заборона проводити збори учасників господарських товариств «порушує право на участь у них та управління товариством тих його учасників, котрі не оскаржили це рішення, і суперечить змісту заходів забезпечення та меті їх застосування, яка полягає в захисті інтересів учасника процесу, а не в позбавленні (порушенні) прав інших осіб».

Як зазначає С. С. Бичкова, суд не повинен вживати таких заходів забезпечення позову, які пов'язані із втручанням у внутрішню діяльність господарських товариств (наприклад, забороняти скликати загальні збори товариства, складати список акціонерів, що мають право на участь у них, надавати реєстр акціонерів та приміщення для проведення зборів, підбивати підсумки голосування з питань порядку денного тощо) [4, 358].

Пленум Верховного Суду України у зазначеній постанові вказує також і на інші порушення законодавства, до яких призводить неправомірне вжиття заходів забезпечення позову. Зокрема, такі заходи порушують права третіх осіб, які не беруть участь у справі, та призводять до судового втручання у внутрішні господарські та цивільно-правові відносини на підприємствах.

В той же час подібні аргументи можна навести також і щодо неправомірного *невжиття* заходів забезпечення позову. Адже дії відповідача до винесення рішення у справі можуть призвести до відчуження чи руйнування спірного майна, яке не може бути відновлене. Крім того, відповідач може здійснити заходи щодо приховування належного йому майна, що зробить рішення суду у справі декларативним документом. Отже, невжиття заходів забезпечення позову може призводити до таких самих, якщо навіть не більших, безповоротних наслідків.

Тому незрозумілим є регуляторний підхід законодавця, який спрямовує свою увагу лише на боротьбу з незаконним забезпеченням позову і не приділяє належної уваги проблемі безпідставного невжиття заходів забезпечення.

Законодавець намагається обмежити процесуальні порушення при вжитті заходів забезпечення позову, не визначивши більш чітко підстави для вжиття та відмови у вжитті заходів забезпечення позову. Адже на сьогодні норма про вжиття заходів забезпечення позову є лаконічною та надзвичайно загальною, призводячи до труднощів судів у її застосуванні. Зокрема, відповідно до ч. 3 ст. 151 ЦПК України забезпечення позову допускається на будь-якій стадії розгляду справи, якщо невжиття заходів забезпечення може утруднити чи зро-

бити неможливим виконання рішення суду [5]. Процесуальний закон не пояснює та не наводить навіть прикладів тих обставин, які можуть свідчити про бездіяльність суду призведе до труднощів у виконанні судового рішення. Не міститься таких детальних пояснень і у постанові Пленуму Верховного Суду України від 22 грудня 2006 р. № 9 «Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову».

Незважаючи на нелогічність такого підходу законодавця, зрозумілим є, що він справлятиме вплив на процесуальні рішення суддів та позивачам буде важче переконати суддів у необхідності вжиття заходів забезпечення позову. Нове визначення підстав дисциплінарної відповідальності суддів стає особливо важливим, якщо врахувати, що нове законодавство про статус суддів у багатьох відношеннях спрощує процедуру накладення на суддів дисциплінарної відповідальності.

Відповідно до раніше чинної ч. 2 ст. 97 Закону України «Про судоустрій України» в редакції 2002 р. [6] право ініціювати питання про дисциплінарну відповідальність суддів мали право лише обмежене коло суб'єктів, що входили до переліку, який містився у статті, а саме: народні депутати України; Уповноважений Верховної Ради України з прав людини; Голова Верховного Суду України та голови Вищих спеціалізованих судів, Міністр юстиції, голови відповідних Рад суддів та члени Ради суддів України. Нині відповідно до ч. 2 ст. 84 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» право на звернення зі скаргами, що може мати наслідком дисциплінарну відповідальність судді, має кожен, кому відомі такі факти.

Таким чином, Закон України «Про судоустрій і статус суддів» 7 липня 2010 р., на відміну від раніше чинного законодавства про статус суддів, передбачає тісний зв'язок між певними процесуальними рішеннями суддів та їх дисциплінарною відповідальністю. Положення процесуального закону, порушення яких може призводити до дисциплінарної відповідальності, таким чином отримують правовий статус відмінний від інших положень, порушення яких не може призводити до дисциплінарної відповідальності. Такий розвиток законодавства потенційно може привести до зміни мотивації суддів у прийнятті процесуальних рішень та призвести до відсутності належного процесуального балансу. Зокрема, за новим законодавством судді будуть схильні до більш частішої відмови у клопотаннях про вжиття заходів забезпечення позову і це, в свою чергу, може призвести до погіршення ситуації з рівнем виконання судових рішень.

Література

1. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 7 лип. 2010 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2010. — № 40, 41–42. — С. 1468. — Ст. 529.
2. Про статус суддів : Закон України від 15 груд. 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1993. — № 8. — Ст. 56.
3. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову : постанова Пленуму Верховного Суду України від 22 груд.

- 2006 р. № 9 // Збірник постанов Пленуму Верховного суду України в цивільних справах та з загальних питань, 1963–2009 рр. — X., 2010.
4. Цивільний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. С. С. Бичкової. — К. : Атіка, 2008. — 840 с.
 5. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 берез. 2004 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2004. — № 40, 40–42. — С. 1530. — Ст. 492.
 6. Про судоустрій України : Закон України від 7 лют. 2002 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2002. — № 27. — Ст. 180.

Анотація

Островська Л. А. Вплив правил про дисциплінарну відповідальність суддів на застосування норм цивільного процесуального права. — Стаття.

Закон України «Про судоустрій і статус суддів» конкретизував перелік підстав, з яких суддів може бути притягнуто до дисциплінарної відповідальності. Статтю присвячено аналізу впливу цих змін на цивільний процес та їх потенційних вплив на процесуальні рішення судів. Зокрема, аналізується вплив положення про те, що безпідставне вжиття заходів забезпечення позову може бути підставою для застосування заходів дисциплінарної відповідальності до суддів, на розвиток інституту забезпечення позову у цивільному процесі.

Ключові слова: дисциплінарна відповідальність, статус суддів, судоустрій, забезпечення позову, процесуальні інститути, процесуальні рішення.

Аннотация

Островская Л. А. Влияние правил о дисциплинарной ответственности судей на применение норм гражданского процессуального права. — Статья.

Закон Украины «О судоустройстве и статусе судей» конкретизировал перечень оснований, по которым судьи могут быть привлечены к дисциплинарной ответственности. Статья посвящена анализу влияния этих изменений на гражданский процесс и их потенциальное влияние на процессуальные решения судов. В частности, анализируется влияние положения о том, что безосновательное принятие мер обеспечения иска может быть основанием для применения мер дисциплинарной ответственности к судьям, на развитие института обеспечения иска в гражданском процессе.

Ключевые слова: дисциплинарная ответственность, статус судей, судоустройство, обеспечение иска, процессуальные институты, процессуальные решения.

Summary

Ostrowska L. A. The Effect of Regulation on Disciplinary Liability of Judges on Application of the Civil Procedure Law Rules. — Article.

Ukraine's Judiciary and Status of Judges Law includes a specific list of grounds, on which judges can be disciplined. The article is dedicated to the analysis of these changes on the civil procedure in Ukraine and their potential impact on procedural decision of judges. In particular, the new provision that groundless issuance of a preliminary injunction can be grounds for disciplining a judge and its impact on the institution of preliminary injunction in Ukraine is analyzed.

Keywords: disciplinary liability, status of judges, judicial organization, pre-judgment relief, procedural institutions, procedural decisions.